

Тенденції розвитку страхового ринку України

Предмет дослідження. У статті розглянуто теоретичні аспекти визначення тенденцій розвитку страхового ринку України, його структуру. Деталізовано динаміку кількості страхових компаній у розрізі їх видів та основні показники діяльності суб'єктів страхового ринку. Для аналізу стану страхового ринку України розглянуто обсяги страхових премій та страхових виплат, страхові резерви, активи страховиків. Розглянуто фактори впливу на страховий ринок України. Наведено рейтинг лідерів серед страхових компаній України за чистими страховими преміями. Визначено низку проблем, які необхідно вирішити для конкурентоспроможного функціонування страхового ринку. Для подолання проблем і ефективного функціонування страхового ринку України визначено напрями покращення діяльності суб'єктів страхового ринку в період воєнного стану.

Актуальність дослідження полягає в дослідженні тенденцій розвитку страхового ринку в умовах військової агресії проти України.

Мета статті виявити сучасні проблеми та обґрунтувати перспективи розвитку страхового ринку України в період війни.

Ключові слова: проблеми розвитку страхового ринку, страхування, страховий ринок, страхові компанії, страхові резерви, рейтинг страхових компаній.

SAMSON D. N.
TARASENKO I. O.

Trends in the development of the insurance market of Ukraine

The subject of the study. The article examines the theoretical aspects of determining trends in the development of the insurance market of Ukraine, its structure. The dynamics of the number of insurance companies by their types and the main performance indicators of the insurance market entities are detailed. To analyze the state of the insurance market of Ukraine, the volumes of insurance premiums and insurance payments, insurance reserves, and assets of insurers were considered. Factors affecting the insurance market of Ukraine are considered. The rating of leaders among insurance companies of Ukraine by net insurance premiums is given. A number of problems have been identified that must be solved for the competitive functioning of the insurance market. In order to overcome the problems and the effective functioning of the insurance market in Ukraine, directions for improving the activities of insurance market entities during the period of martial law have been determined.

The relevance of the research lies in the study of trends in the development of the insurance market in the conditions of military aggression against Ukraine.

The purpose of the article is to identify current problems and substantiate the prospects for the development of the insurance market of Ukraine during the war.

Key words: problems of insurance market development, insurance, insurance market, insurance companies, insurance reserves, rating of insurance companies.

Постановка проблеми. Невідхильними наслідками кожної війни є збитки та руйнування. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну майже всі сфери економіки відчули необхідність вирішувати завдання та проблеми, з котрими ще не стикались до цього. Страхування, перш за все, є тією системою, яка покликана гарантувати компенсацію та відшкодування збитків, заподіяних різним суб'єктам внаслідок дії різних умов і обставин. Про-

те звичні види страхування не покривають збитків, які завдані під час військових дій, а саме через обстріли та бомбардування. Та все ж, для досягнення економічної стійкості країни, потрібно забезпечувати відповідне та безперебійне функціонування страхового ринку, навіть за непередбачуваних обставин та посилення ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток страхового ринку розглядається су-

часними науковцями як один з ключових чинників соціально-економічної безпеки населення і регіонів, а також економічного зростання країни. Сучасний стан та тенденції розвитку страхового ринку виступають предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких можна виділити праці таких науковців як: Олійник О. В. [1], Нагаєва Г. О. [1], Базилевич В. Д. [2], Осадець С. С. [3] та інші. Проте, вплив війни на функціонування національного страхового ринку є новим та мало дослідженим напрямом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхові компанії України зіткнулися з принципово новими викликами. Через окупацію територій, знищення об'єктів нерухомості та релокацію бізнесу скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів. Компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя, повідомляють про зменшення кількості страхових внесків та обмеження діяльності через труднощі приходити до офісів та не мати змогу принести оригіналів документів. Усе це ускладнює процес здійснення страхових виплат, особливо у випадках, що стосуються смерті застрахованих осіб на окупованих територіях. Ключовими елементами страхового ринку виступають страхові компанії, що беруть на себе зобов'язання, відповідно до отриманої ліцензії, при настанні непередбачених подій покрити збитки чи виплатити страхову суму застрахованій особі [6].

Безумовно положення договорів страхування різних страхових компаній щодо питань впливу війни і можливих її наслідків відрізняються і в кожному окремому випадку необхідно вивчати умови конкретного договору. Однак зазвичай усі договори страхування, в тому чи іншому вигляді, містять положення про те, що збитки, завдані внаслідок воєнних дій, не є страховим випадком. Важливо розуміти, що ключовим фактором тут є саме наявність причинно-наслідкового зв'язку між військовими діями та завданими збитками. Тобто сам по собі факт введення воєнного стану не має бути підставою для невизнання випадку страховим та відмови у здійсненні страхового відшкодування [4].

Зазначене повною мірою стосується і тих ситуацій, коли страховий випадок мав місце на території, що була окупована після початку війни. Як правило, після 2014 року в договорах страхування зазначалося, що договір поширює свою дію на всю територію України за виключенням

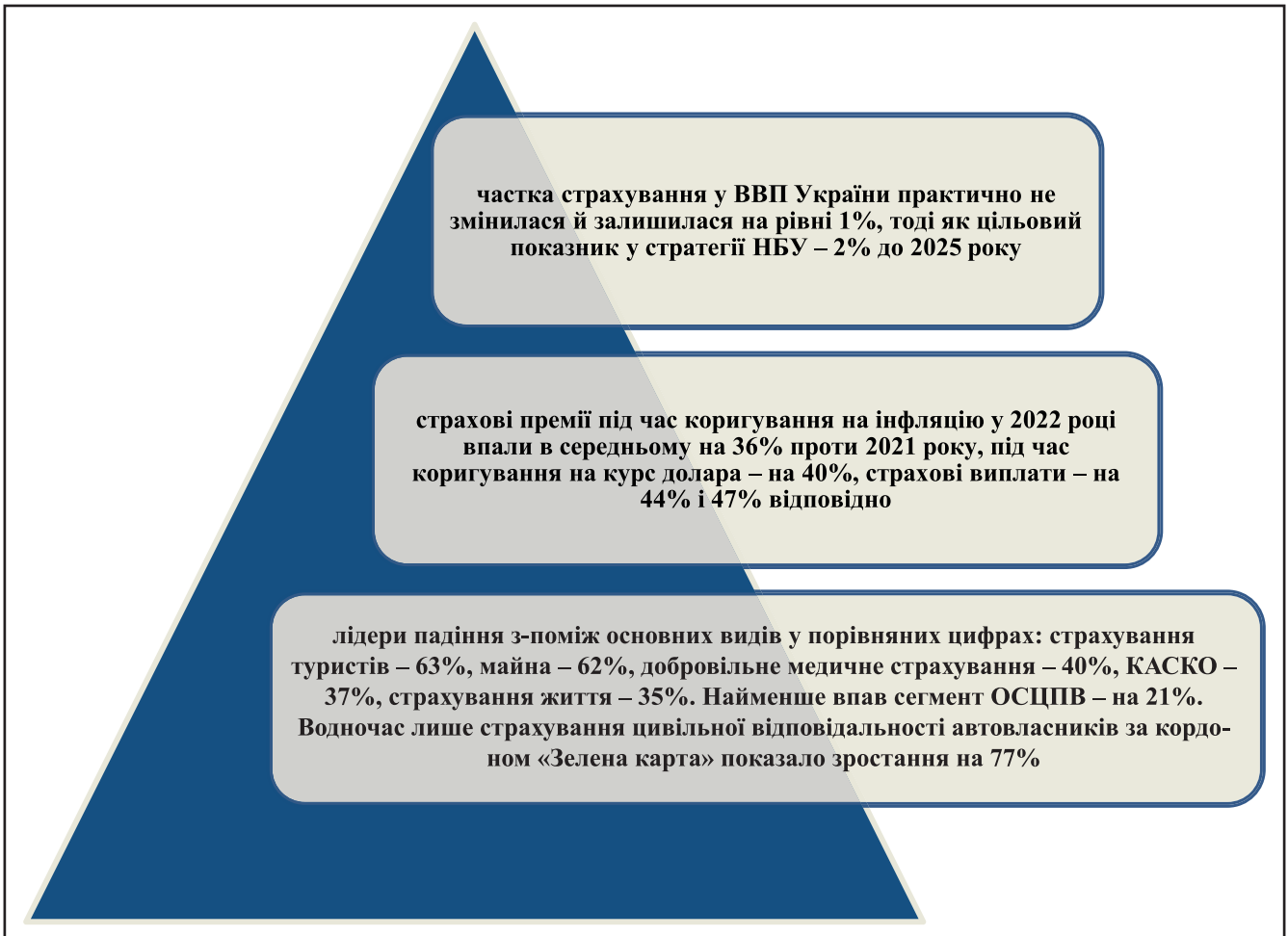
ОРДЛО та АР Крим. Відтак, факт настання страхового випадку на території, що була тимчасово окупована після 24 лютого цього року не має бути підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування. Так само, тимчасова окупація нових територій не має впливати на дію договору страхування щодо об'єктів, які на такій території знаходяться (якщо договором страхування прямо не передбачено інше).

Таким чином, у разі знищення / пошкодження майна, наприклад, у Харкові чи Херсоні, для відмови у страховому відшкодуванні недостатньо самого факту територіального знаходження такого майна. Для відмови у страховому відшкодуванні має бути встановлений факт знищення / пошкодження майна саме внаслідок бойових дій. В теперішніх умовах досліджувати такі обставини може бути доволі непросто, оскільки активні бойові дії не завжди даватимуть змогу оглянути майно та встановити причини його знищення або пошкодження [4]. Якщо ж характер збитків однозначно свідчить про їх отримання внаслідок бойових дій, то звичайний договір страхування не дозволить отримати відшкодування.

На цей випадок існує окремий вид страхування від воєнних ризиків, який після 2014 року набув певного поширення в регіонах, що межують із ОРДЛО. Однак через свою високу ціну такий вид страхування не набув особливої популярності та використовувався у виключних випадках [4].

Сподіватимемось, що всі збитки, які не будуть відшкодовані за рахунок договорів страхування, в майбутньому після перемоги будуть компенсовані за рахунок репарацій російської федерації та заморожених активів останньої. На рис 1, можна оглянути як виглядає ринок страхування в Україні зараз.

У фахових джерелах можна зустріти багато визначень страхового ринку, що пов'язано з багатоаспектністю цього поняття. Кожне з них вказує на якусь характеристику страхового ринку, яка виявляє його сутність та залежить від підходу вчених до його дослідження. Зокрема, на думку В. Д. Базилевича, страховий ринок являє собою «цілісну систему економічних відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу специфічного товару – страхового захисту, і в межах якого (на страховому ринку) виникає попит і пропозиція, встановлюється ціна на даний товар» [2, с. 38]. Схоже визначення наведено у праці С. С. Осадець: «страховий ринок – це сфера економічних від-

Динаміка частки прямих та непрямих податків в складі ВВП країн-членів ЄС та України у період 2008–2015 рр., %

Джерело: [9].

носин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги і здійснюється акт їх купівлі–продажу» [1, с. 76]. Ключовими елементами страхового ринку виступають страхові компанії, що беруть на себе зобов'язання, відповідно до отриманої ліцензії, при настанні непередбачених подій покрити збитки чи виплатити страхову суму застрахованій особі.

Серед фінансових ринків України, ринок страхування довгий час залишався одним із найбільш проблемних, передусім, через низький рівень проникнення та щільності страхування. Страховий ринок у розвинутих країнах забезпечує активні інвестиційні процеси в різних сферах економіки, оскільки мобілізуючи значні ресурси, здатен покривати значні потреби в капіталі на тривалі періоди часу.

Впродовж останніх довоєнних років процеси розвитку страхового ринку України стримувалися низкою несприятливих факторів внутріш-

ньодержавного та глобального характеру: 1) політична нестабільність в країні; 2) окупація східних територій і Криму з відповідною втратою частини ринку; 3) пандемія COVID–19; 4) нестабільність на світовому ринку капіталів тощо.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., значно поглибило проблемну ситуацію та спричинило нові виклики, які залишили відбиток як на діяльності страхових компаній, так і на ефективності усього ринку страхування.

Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: згідно з даними Національного банку України, кількість страхових компаній (СК) зменшилась до 115 компаній. На кінець червня 2023 року, серед них було 99 страховиків non–life та 11 life–страховиків. На кінець серпня на страховому ринку залишилось 109 СК: 99 страховиків non–life (активно працює на ринку близько 50 компаній – з

Таблиця 1. ТОП-10 найбільших страховиків за активами

№	Страхові компанії	Активи на 30.06.2023 р., тис.грн.
1	ARX	5 145 850
2	УНІКА	4 341 350
3	УСГ	3 743 313
4	ТАС СГ	3 350 258
5	ІНГО	3 279 328
6	PZU УКРАЇНА	2 429 406
7	КНЯЖА	2 309 743
8	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	2 197 506
9	UNIVERSALNA	2 032 443
1	VUSO	1 554 183

Джерело: [10].

виплатами більше 1 млн. грн.) та 11 life-страховиків (активно працює на ринку 10 компаній) [8].

Також, варто зазначити, що кількість страхових компаній на ринку значно зменшилась з 2021 року, коли їх було 208. І за прогнозами така тенденція буде продовжуватись і надалі. В табл.1 зображено найбільші страхові компанії та їх активи за I півріччя 2023 року.

Як показує аналіз, війна призвела до значного зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії відзначають падіння надходжень більше ніж на половину.

За січень-червень 2023 року страховий ринок України продемонстрував зростання [6]: так, обсяг премій за цей період збільшився на 20%, досягнувши загальної суми 21,36 млрд. грн. Окремо слід виділити зростання ризикового страхування, яке склало 19,1 млрд. грн., та страхування життя з обсягом премій 2,26 млрд. грн. Кількість укладених договорів страхування за 6 місяців 2023 року склала 40,8 млн. од. Ця активність сприяла підвищенню обсягів валових страхових премій та зобов'язань страховиків, які перевищили 49 млрд. грн. Аналіз показав,

що станом на 1 липня 2023 року хоча б один із нормативів платоспроможності та достатності капіталу й ризиковості операцій порушували 11 страховиків (дев'ять – станом на 1 квітня), ще один страховик порушував норматив якості активів. Частка порушників нормативів в активах зросла майже до 1,8%.

Українські страховики отримали від філій 3,25 млрд. грн. премій, від страхувальників – фізичних осіб залучено 10,9 млрд. грн., у тому числі 2,1 млрд. грн. зі страхування життя. Чисті страхові премії склали 17,9 млрд. грн. [9].

Загальний обсяг активів страховиків, за даними НБУ [8], станом на 31 червня 2023 року зріс з 65,7 млрд. грн. до 70,8 млрд. грн. Обсяг активів страховиків життя збільшився на 3%, а за весь 2022 рік – на 18% до 20,6 млрд. грн. Активи страховиків, що займаються ризиковими видами страхування, дещо зменшилися за квартал. Власний капітал скоротився до 21,7 млрд. грн. Страхові резерви зросли з 36,6 млрд. грн. до 42,5 млрд. грн. Відрахування у резерви із страхування життя склали 692,2 млн. грн.

Резерви із страхування життя на кінець звітного періоду перевищили 17,6 млрд. грн., а сума

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших страховиків за резервами, перше півріччя 2023

№	Страхові компанії	Страхові резерви на 30.06.2023 р., тис. грн.
1	ARX	2 569 275
2	УНІКА	2 377 867
3	УСГ	2 269 764
4	ТАС СГ	2 032 116
5	ІНГО	1 636 363
6	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1 376 061
7	КНЯЖА	1 225 535
8	PZU УКРАЇНА	1 211 137
9	UNIVERSALNA	1 113 944
10	VUSO	856 125

Джерело: [10].

інвестиційного доходу, одержаного українськими страховиками життя від розміщення коштів резервів, склала 375 млн. грн. (див. табл.2).

При цьому продажі за окремими видами страхування в перші тижні війни навпаки відзначилися зростанням. У першу чергу мова йде про туристичне страхування (яке у разі необхідності дозволило б отримати за кордоном медичну допомогу) та про міжнародну систему автомобільного страхування «Зелена картка», що обумовлено масовим виїздом населення за кордон. Навіть незважаючи на те, що Національний банк України ще 28 лютого 2022 року повідомив про можливість перетину кордону без полісу «Зелена карта» у прикордонних містах було майже неможливо придбати такий поліс, з огляду на те, що у страхових компаній закінчувалися відповідні бланки. Наразі кількість від'їжджаючих за кордон громадян скоротилася, а тому, відповідно, і продажі за такими видами страхування повертаються до звичних рівнів.

Наразі стан справ виглядає таким чином, що для ринку страхування навряд існує оптимістичний варіант розвитку. Слід визнати, що страхування не є однією із ключових галузей економіки. Страхування скоріше можна розглядати як «розкіш», додатковий інструмент, який дозволяє мінімізувати ризики. А тому очевидно, що фінансові ресурси після перемоги будуть спрямовані на відбудову інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування. Щоб застрахувати, наприклад, майно його спочатку необхідно відбудувати або придбати. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, грошові кошти будуть спрямовуватися на задоволення першочергових потреб і тому питання страхування відійде на другий план, а може й далі [5].

Напевно виключенням можуть стати лише деякі види обов'язкового страхування, наприклад, такі як обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. З огляду на обов'язковість такого страхування, рівень продажів якщо і знизиться, то все ж не так сильно як за добровільними видами страхування.

Проблеми технологічного характеру пов'язанні, особливо, із внутрішніми властивостями ведення страхової діяльності страховими компаніями, такими як невідповідність структури активів більшості страховиків взятим на себе зобов'язанням. Подібне технічне упущення в управлінні компа-

нією достатньо часто спричиняє її банкрутство. Крім того, глобалізаційні процеси на світовому ринку страхування змушують вітчизняні компанії до використання інноваційних фінансових технологій, які здатні зекономити фінансові ресурси, дієво управляти сформованими капіталами, трудовими і матеріальними ресурсами [2].

Наразі, військова агресія РФ проти України зумовила додаткові виклики технологічного характеру, такі як непередбачена відсутність особливого виду страхування – воєнних ризиків. Поступова поширеність у практиці страхових компаній договорів з приводу воєнних ризиків сприятиме розробці специфічних страхових продуктів, котрі будуть покривати післявоєнні ризики, такі як: спрацювання мін, неконтрольовані розриви боєприпасів тощо.

Крім цього, впродовж 2022 р. уже було досягнуто ефективного впровадження дистанційних способів урегулювання страхових випадків, наприклад, договорів «автоцивілки», медичного добровільного страхування [8]. Отже, страховий ринок України за усіма виділеними векторами наразі перебуває у стані періодичного відновлення від шокового стану у зв'язку з військовою агресією, водночас він напрацьовує низку інструментів та має потужні перспективи, які здатні позитивно вплинути на розвиток самого страхового ринку та економіки держави загалом.

Висновки

Проведені дослідження свідчать про те, що страховий ринок України перебуває на етапі формування, поступово адаптуючись до вимог європейського та світового ринків. Задля покращення ситуації вітчизняним страховикам необхідно переймати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування, зокрема вдосконалювати механізм державного регулювання діяльності страхових компаній, адаптувати до світових стандартів страхове законодавство, впроваджувати новітні технології зі страхування та новітні стандарти якості обслуговування в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Страхувальний ринок України. Київ : Знання: КОО, 1998. 374 с.
2. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні». НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>

ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya (дата звернення: 03.03.2023)

3. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. Interfax Ukraine. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>.

4. Вплив воєнного стану на існуючі договори страхування. Режим доступу: <https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo-stanu/>

5. Олійник О. В., Нагаєва Г. О. Страхування: навч. посіб. Харків: ХНАУ, 2020. 252 с.

6. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення: 10.03.2023).

7. Полторак А. С. Розвиток страхових ринків як базис забезпечення резильєнтності систем гарантування соціально-економічної безпеки регіонів. «Modern Economics», 2022. № 34. 82–89.

8. Стратегія розвитку фінансового розвитку України до 2025. Звіт про реалізацію за 2021 р. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.

9. Страховий ринок України за 1 півріччя 2023. Режим доступу: <https://thepage.ua/ua/economy/strahuvannya-v-ukrayini-pid-chas-vijni>

10. Страхування: підручник / [керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець]. Вид. 3-тє, без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 599 с.

References

1. Bazilevich V.D. Insurance market of Ukraine. Kyiv: Znannia: KOO, 1998. 374 p.

2. White paper «Future regulation of the insurance market in Ukraine.» NBU URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya> (date of application: 03.03.2023)

3. Burbel L. Six main challenges faced by the insurance market during the six months of the war. Interfax Ukraine. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>.

4. Impact of martial law on existing insurance contracts. Accessmode:<https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo-stanu/>

5. Oliylyk O. V., Nagayeva G. O. Insurance: education. manual Kharkiv: KHNAU, 2020. 252 p.

6. During martial law, the insurance market continues to work – survey results. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (date of application: 10.03.2023).

7. Poltorak A. S. The development of insurance markets as a basis for ensuring the resilience of systems guaranteeing social and economic security of regions. «Modern Economics», 2022. No. 34. 82–89.

8. Development strategy for the financial development of Ukraine until 2025. Implementation report for 2021. NBU. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.

9. The insurance market of Ukraine for the first half of 2023. Access mode: <https://thepage.ua/ua/economy/strahuvannya-v-ukrayini-pid-chas-vijni>

10. Insurance: a textbook / [author's head. number and science ed. S.S. Sediment]. Kind. 3rd, without changes. Kyiv: KNEU, 2006. 599 p.

Дані про авторів

Самсон Діана Миколаївна,

студентка 5 курсу, кафедрди фінансів та бізнес-консалтингу Київського національного університету технологій та дизайну

e-mail: Ab290102sdm1@gmail.com

Тарасенко Ірина Олексіївна,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів та бізнес-консалтингу Київського національного університету технологій та дизайну

e-mail: irataras@ukr.net

Data about the authors

Diana Samson,

5th year student, department of finance and business consulting, Kyiv National University of Technology and Design

e-mail: Ab290102sdm1@gmail.com

Iryna Tarasenko,

Doctor of Economics, professor, head of the Department of Finance and Business Consulting of the Kyiv National University of Technology and Design

e-mail: irataras@ukr.net